

учена питања из бугарске прошлости, а често су им недостајали и потребни извори, те нијесу могли у једнакој мјери обрадити и расвијетлити сва питања и све периоде бугарске историје.

У **Историји Бугарске** има и неколико мјеста која су везана за црногорску историју. Тако се у устанцима на Балканском Полуострву од 1593 године и даље помиње устанак у Црној Гори, док о Црној Гори за вријеме владике Данила има нешто више података, јер се детаљније говори о грамати Петра Великог Црногорцима из 1711 године и тадашњим борбама (стр. 202 — 204). Говорећи о бугарском револуционару Георгију Раковском, аутори помињу и његову посјету Цетињу 1862 године, а у глави о покрету и савезу противу Турака 1866 године опет се помиње и Црна Гора, као и у борбама послје Херцеговачког устанка 1875 године. Интересантно је да је у једном одреду од свега 175 бугарских емиграната, који су у априлу 1876 године прешли из Румуније у Бугарску ради дизања устанка под руководством самога Христа Ботјова, био и један Црногорац.*)

У глави о Балканским ратовима аутори помињу и улогу Црне Горе, али је то, наравно, узгредно и површно, јер се више простора није ни могло дати Црној Гори. У дјелу стоји да је Бугарска закључила с Црном Гором у септембру 1912 године „усмени споразум“ за борбу с Турцима (стр. 482). Међутим је у августу 1912 године са Цетиња послат Бугарској опширан писмени предлог за рат с Турском, у коме је и план рата, и циљ ратовања, а одређен је био и почетак рата. На овај писмени предлог Бугарска је одмах телеграфски одговорила да га прима у цјелости. Текст писменог црногорског предлога о савезу с Бугарском давно је објавио академик Живко Павловић у своме дјелу **Опсада Скадра** (Београд 1926, стр. 29 — 33) по подацима које му је дао сердар Јанко Вукотић.

Ристо Ј. Драгићевић

„ПОЛОЖАЈ БУГАРСКОГ НАРОДА ЗА ВРЕМЕ РОБОВАЊА ПОД ТУРЦИМА“

— документи и материјали —
Софија, 1953, издање Бугарске академије наука

Циљ је ове књиге докумената, како се каже у предговору, да се побије тврђење буржоаских историчара и публициста у Турској и на Западу који се труде да докажу, без обзира на

*) Кратке податке о Христу Ботјову и главним вођама бугарског народног покрета видјети у „Записима“ књ. XXIII, стр. 124 — 126.

историска факта, да је турска политика на Балкану била „човечна“, да су османски султани и феудалци „донели у Бугарску мир, благостање и културу“. Документа која су овде изнета имају за циљ да покажу сасвим супротно од тога: неизмерну експлоатацију, насилну асимилацију, убиства, насилно потурчавање, данак у крви итд. Као документација свега овога служе византиски писци (Кантакузен, Францес, Дука, Халкокондил), словенски извори (Пајсије, Цамблук), нека турска документа (штампана и нештампана), западни путописци, западне новине (за најновије време), руска документа, за најновије време само један наш докуменат, објављена западна хришћанска документа за цео период турске владавине; за устанак од 1876 год. поред осталог коришћени су говори и чланци неких великих писаца (Достојевски, Виктор Иго) као и једна песма Тургењева. Књига иде од пвих турских пљачкашких похода у XIV веку па до 1876 године.

Ова књига има претежно пропагандни карактер. Од документа је узето само оно што одговара састављачима ове књиге, односно њиховим инспираторима. Научног апарата готово и нема; постоји само нешто мало бележака најобичнијег карактера, а онде где им не одговара, ни тога нема. Књига је сва прожета великобугарском државном идејом: под бугарским народом се подразумева и целокупно становништво на западу до Охрида, Скопља, Прокупља, Лесковца, Параћина. Као карактеристичан пример свега овога може се навести илустрација после 144 стране која претставља Ђеле Кулу у Нишу. Састављачи су то оставили без коментара, без речи о Синђелићу и српским устаницима. Како претходна слика која је донета из једног енглеског часописа говори о стрељању Бугара у Нишу, необавештени читалац добија утисак да је и Ђеле Кула тужан споменик бугарске историје. Илустрација испред стране 257 узета из енглеског часописа „График“ од 5. августа 1876 год. садржи три натписа од којих само трећи говори о Бугарима, односно бугарским избеглицама у Параћину, а други о рањеним Србима у Параћину. Они су превели само ово треће. Овде се не помиње ни једном речју рад великобугарске пропаганде да убеди европско јавно мњење да целокупно јужнословенско становништво у Турској православне вере на југу и југоистоку од кнежевине Србије јесу Бугари. Не говори се ништа ни о бугарском Егзархату као и још о много чему. Напротив, њихове идеје о бугарској држави се у највећој мери искоришћују.

Због свега тога се може рећи да ова књига нема научне вредности, већ је сведена на обичне потребе Министарства спољних послова. Материјал у овој књизи ништа ново не доноси, па чак и онај за који они тврде да је необјављен.

Људи који су саставили ову књигу често цитирају класике марксизма-лењинизма, али баш она показује да су им много ближе идеје Егзархата, бар уколико се тичу бугарске државне идеје.

Богољуб Петковић

